

Nummer : 2002/78
Datum : 4 december 2002
Aan : De Minister van Economische Zaken

Economierapportage december 2002 ¹

Het herstel van de wereldeconomie, dat begin dit jaar inzette, is tijdelijk onderbroken en zal waarschijnlijk pas begin volgend jaar weer hervatten. Ondertussen staat de Nederlandse economie zo goed als stil. Dit jaar zal de economische groei waarschijnlijk uitkomen op ¼% en volgend jaar zal het naar verwachting met een groei van ¾% maar mondjesmaat beter gaan. Het bedrijfsleven kan weliswaar profiteren van het hervonden internationale herstel, maar verliest tegelijkertijd nog steeds marktaandeel door de verslechterde concurrentiepositie. Bovendien drukken de hogere belastingen, de bezuinigingen op de overheidsuitgaven en de fors hogere pensioenpremies de binnenlandse bestedingen. De mede door het sociaal akkoord ingezette loonmatiging heeft pas op termijn een positief effect op de economische groei. Door de aanhoudend lage productiegroei zal de werkloosheid volgend jaar naar verwachting met 100 duizend personen oplopen. De inflatie kan wel verder afnemen tot 2½%.

1 De wereldeconomie

Mondiaal herstel met horten en stoten

Na een sterke verbetering van de wereldeconomie in de eerste helft van 2002 is de opleving ingezakt, niet alleen in Europa maar ook in de Verenigde Staten en Japan. Huishoudens zijn momenteel terughoudend in hun consumptie en bedrijven in hun investeringen en voorraadvorming, deels door de mondiale onrust op de aandelenmarkten en de geopolitieke spanningen. De huidige pauze in het herstel zal naar verwachting begin volgend jaar eindigen, waarna onder invloed van stijgende winsten, aantrekkende productiviteit en een expansief macro-economisch beleid de groei in de industrielanden weer zal aantrekken (zie figuur 1.1).

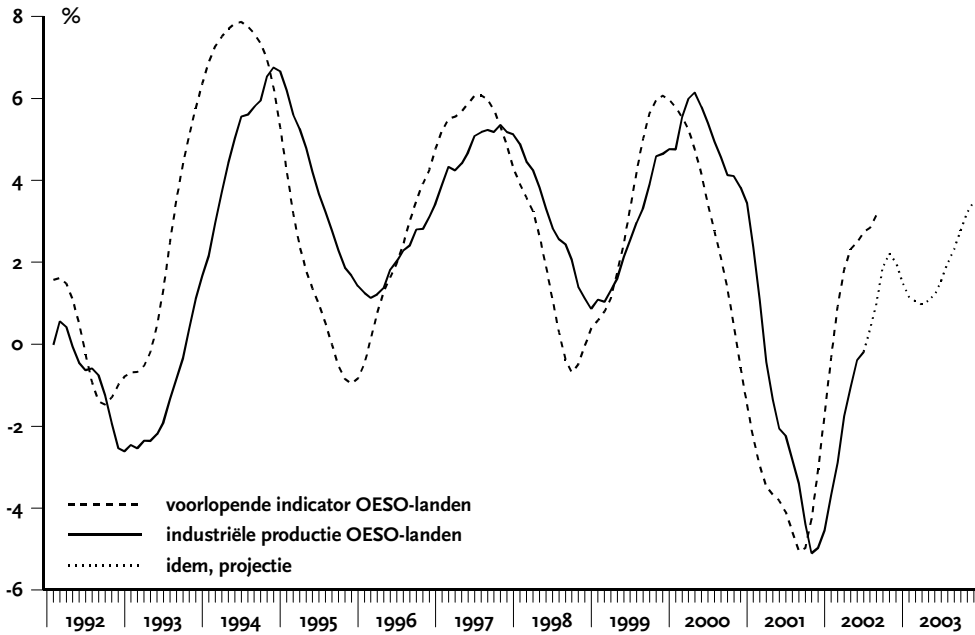
Lage rente in Verenigde Staten

In de Verenigde Staten is dit jaar met name door sterk wisselende voorraadvorming een kwartaal met een redelijk groeicijfer telkens gevolgd door een matig kwartaal. Vanwege de

¹ Deze notitie is geschreven op verzoek van de Minister van Economische Zaken, ten behoeve van de Tweede Kamer. Deze economierapportage presenteert de ramingen die zijn gemaakt voor CPB Report 2002/4.

verwachte geringe groei in het laatste kwartaal van 2002 verlaagde de Amerikaanse centrale bank in november de rente met een half procentpunt tot 1,25%, de laagste stand in meer dan veertig jaar. De economische groei zal begin volgend jaar nog matig blijven, maar door de impulsen die uitgaan van het monetaire en begrotingsbeleid en het winstherstel zal de economische groei in 2003 waarschijnlijk toch uitkomen op een respectabele 2¾% (zie tabel 1.1).

Figuur 1.1 Industriële productie en voorlopende indicator, OESO-landen, 1992-2003

Teleurstellende groei in eurogebied...

Teleurstellende productiecijfers en sombere vooruitlopende indicatoren hebben geleid tot een neerwaartse bijstelling van de verwachte economische groei in het eurogebied. Vooral voor Duitsland, de belangrijkste handelspartner van Nederland, zijn de vooruitzichten somber. Voor het huidige jaar wordt nu voor het eurogebied een groei voorzien van ¾% en voor 2003 van 1¾%.

...maar inflatie duikt onder de 2%

Door de aanhoudende overcapaciteit, de verder oplopende werkloosheid, de dalende olieprijs en de waardeinstijging van de euro kan de inflatie in het eurogebied dalen van 2¾% in 2002 tot 1¾% in 2003. Daarmee zal de inflatie voldoen aan de definitie van prijsstabiliteit van de Europese Centrale Bank — een inflatie tussen 0 en 2% op middellange termijn — en is het aannemelijk dat de korte rente volgend jaar laag zal blijven.

Onzekerheid is groot

Het mondiale conjuncturele herstel is broos en onzeker. De mondiale ontwikkeling van de investeringen en de handel zal mede afhangen van het al dan niet ontbranden en het eventuele verloop van een militair conflict in Irak. Een andere belangrijke onzekerheid betreft de dollar. Gezien het enorme tekort op de lopende rekening van de Verenigde Staten zou de waardedaling van de dollar sterker kunnen zijn dan voorzien in de raming, die voor volgend jaar uitgaat van een eurokoers van 1,00 dollar.

Tabel 1.1 Economische groei, 2001-2003

	2001	2002					2003				
		CPB	OESO	EC	CF	IMF	CPB	OESO	EC	CF	IMF
	mutaties per jaar in %										
Verenigde Staten	0,3	2½	2,3	2,3	2,3	2,2	2¾	2,6	2,3	2,7	2,6
Japan	-0,3	-¾	-0,7	-0,6	-0,9	-0,5	¾	0,8	1,2	0,8	1,1
Eurogebied	1,6	¾	0,8	0,8	0,8	0,9	1¾	1,8	1,8	1,7	2,3
Nederland	1,3	¼	0,1	0,2	0,3	0,4	¾	1,6	0,9	1,5	2,0

Publicatiedata: CPB - december, OESO - november, EC - november, CF (Consensus Forecasts) - november en IMF - september.

2 De Nederlandse economie

Economie staat stil...

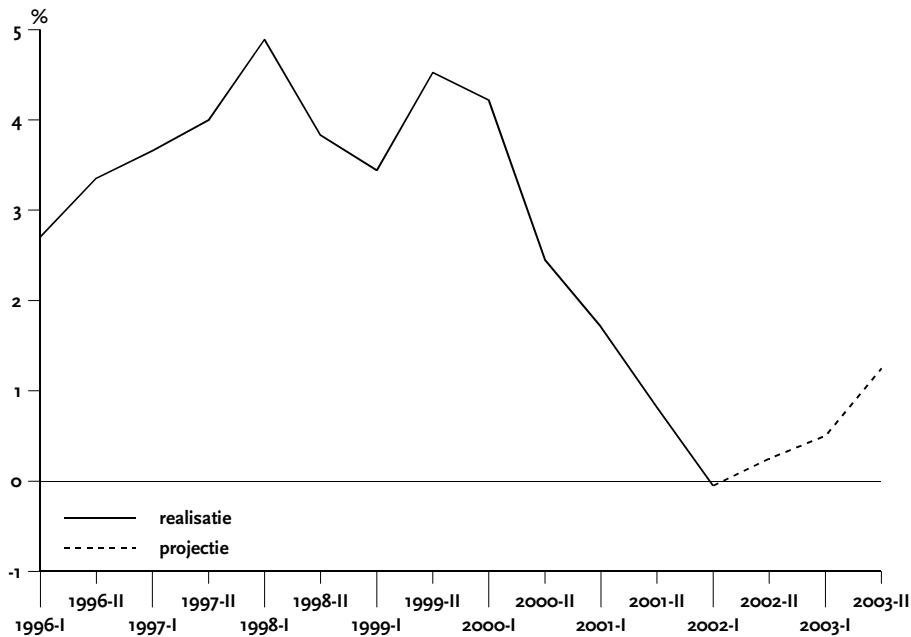
De Nederlandse economie staat nog steeds zo goed als stil. Het Centraal Bureau voor de Statistiek turfde in het derde kwartaal weliswaar een groei van 0,3% vergeleken met een jaar geleden, maar dit was vooral te danken aan een extra werkdag. Vergeleken met het tweede kwartaal en gecorrigeerd voor seizoen- en kalendereffecten bedroeg de groei slechts 0,1%. De consumptie — en met name de overheidsconsumptie — liet een positieve groei zien; de uitvoer en de investeringen lagen lager dan vorig jaar.

...en herstelt nauwelijks

Volgend jaar kan de groei wat terugkomen als begin 2003 de wereldeconomie aantrekt (zie figuur 2.1). De economie blijft echter ondermaats presteren. Het bedrijfsleven verliest marktaandeel aan het buitenland door de verslechterde concurrentiepositie. Bovendien betekent de begroting 2003 flinke bezuinigingen op de overheidsuitgaven en lastenverzwaringen voor gezinnen. Ten slotte beperken fors hogere pensioenpremies de bestedingsmogelijkheden van gezinnen en bedrijven.

We verwachten dat de economische groei dit jaar uitkomt op afgerond ¼% en volgend jaar wat aantrekt tot ¾%, waarmee de groei in beide jaren lager uitkomt dan in het eurogebied (zie tabel 1.1). Het Centraal Planbureau is voor 2003 pessimistischer dan andere organisaties. De voorspelling van de Europese Commissie komt nog aardig in de buurt, maar de OESO, het IMF en Consensus Forecasts — een gemiddelde van de verwachtingen van zeven financiële instellingen — zijn positiever voor volgend jaar. Dit wordt onder andere veroorzaakt doordat het CPB met een forsere stijging van de pensioenpremies rekt.

Figuur 2.1 Economische groei per halfjaar, 1996-2003 ^a

^a Groei ten opzichte van dezelfde periode in het voorafgaande jaar.

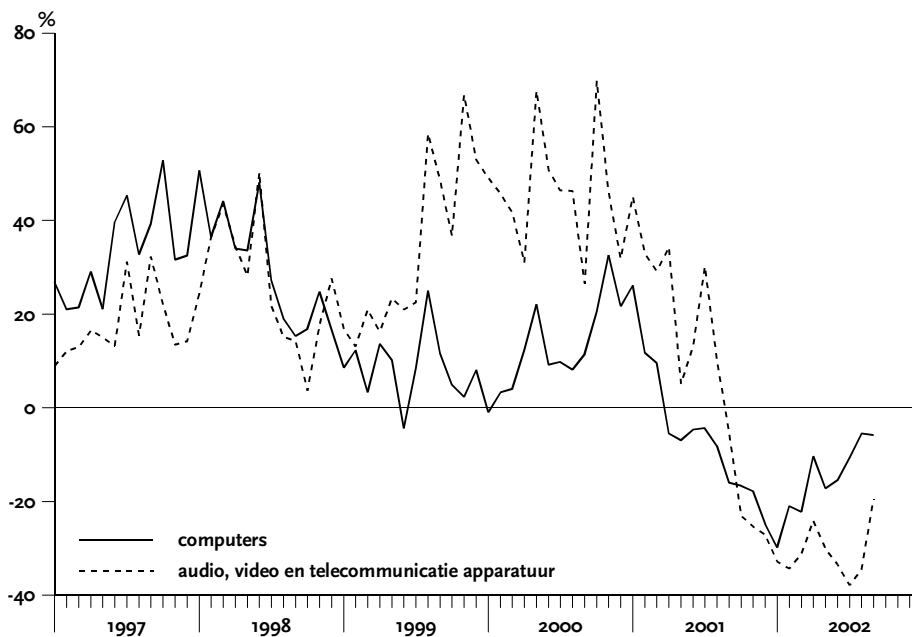
Lage uitvoer door ICT...

Voor het eerst sinds de jaren zeventig laat het uitvoervolume dit jaar weer een daling zien. Voornaamste boosdoener is de wederuitvoer, oftewel ingevoerde goederen die na een kleine bewerking het land weer verlaten. Nederland is een belangrijk distributiecentrum van elektronische apparaten. Door de dalende verkopen van computers en mobiele telefoons in Europa kreeg de wederuitvoer dit jaar harde klappen (zie figuur 2.2). De malaise in de ICT lijkt echter het dieptepunt gepasseerd te zijn, zodat de wederuitvoer in 2003 weer behoorlijk kan groeien.

...en slechte concurrentiepositie

De uitvoer van in Nederland gemaakte producten doet het echter ook verre van optimaal. Het herstel van de wereldeconomie verloopt trager dan eerder verwacht, zodat ook het herstel van de uitvoer minder sterk is. Bovendien blijft het bedrijfsleven marktaandeel verliezen door de verslechterde concurrentiepositie. De arbeidskosten stijgen al een aantal jaren harder dan in de rest van Europa en dit jaar kwam daar de waardedaling van de dollar nog eens bij, wat Nederlandse producten ook ten opzichte van producenten buiten het eurogebied minder aantrekkelijk maakte.

Figuur 2.2 Invoer van elektronische apparaten, januari 1997 - september 2002 ^a

^a Waardegroei ten opzichte van dezelfde periode van het voorafgaande jaar.

Consumptiegroei matig maar stabiel

De particuliere consumptie neemt dit jaar met 1¼% even weinig toe als vorig jaar door de daling van de beurskoersen, de afvlakkende huizenprijsstijging en de lage groei van het gezinsinkomen. Volgend jaar zal de groei van het reëel beschikbaar inkomen van gezinnen waarschijnlijk zelfs negatief uitkomen. De werkgelegenheid daalt, de reële lonen stijgen nauwelijks, de belastingen gaan omhoog en de pensioenpremies nemen toe. Omdat gezinnen hun bestedingen doorgaans traag aanpassen verwachten we dat de consumptie met 1% redelijk blijft groeien, wat betekent dat gezinnen volgend jaar minder gaan sparen. Dat het consumentenvertrouwen de laatste maanden weer wat opkrabbelt is wat dat betreft een goed teken.

Investerings blijven afnemen

Bedrijven zullen naar verwachting dit en volgend jaar hun investeringen opnieuw verder terugschroeven. Door de lage productiegroei heeft het bedrijfsleven in toenemende mate te maken met overcapaciteit, wat zich uit in dalende bezettingsgraden. Ook staan de winsten al een aantal jaren onder druk en een winstherstel is volgend jaar nog niet aan de orde; de arbeidsinkomensquote loopt zelfs nog wat op. De lage winstgevendheid maakt het onaantrekkelijk te investeren en bemoeilijkt bovendien de financiering. De leegstand van kantoorgebouwen leidt volgend jaar ook tot een daling van de investeringen in gebouwen.

Forse oploop werkloosheid

De eerste maanden van dit jaar lieten nog een scherpe oploop van de werkloosheid zien, maar tijdens de zomermaanden nam de stijging af. Een verklaring voor de gematigde ontwikkeling van de werkloosheid is de uitbundige banengroei in de collectieve sector: naar verwachting stijgt de werkgelegenheid bij de overheid en in de zorg dit jaar met meer dan vijftig duizend personen. In de marktsector leidt de lage productiegroei al tot een verlies aan arbeidsplaatsen en volgend jaar zal de werkgelegenheid daar verder afkalven. Tel daar een terugvallende banengroei in de collectieve sector bij op door bezuinigingen op het ambtenarenapparaat en het resultaat is een oploop van de werkloosheid van meer dan honderd duizend personen.

Tabel 2.1 Kerngegevens 2001-2003^a

	2001	2002	2003	2002-I	2002-II	2003-I	2003-II
	mutaties per jaar in %						
Bruto binnenlands product (BBP)	1,3	¼	¾	0	¼	½	1¼
Particuliere consumptie	1,2	1¼	1	1	1¼	1¼	1
Bedrijfsinvesteringen	-2,1	-3½	-2¼	-2¾	-4¼	-2¾	-1¾
Uitvoer van goederen	0,9	-3½	3½	-5	-1¾	1¾	5½
Consumentenprijsindex (CPI)	4,5	3½	2½	3¾	3½	2½	2½
Contractloon marktsector	4,5	3¾	2¾				
Werkgelegenheid in personen	2	¾	-½	1	¼	-½	-½
Werkloosheid (niveau, %)	3,3	3¾	5				
Arbeidsinkomensquote (niveau, %)	83,9	85¾	86				
EMU-saldo (niveau, % BBP)	0,1	-0,8	-1,1				

^a Groei ten opzichte van dezelfde periode in het voorafgaande jaar.

Inflatie neemt af...

De consumentenprijsindex lag in oktober 3,4% hoger dan een jaar geleden, waarmee de inflatie al een half jaar 3,3 à 3,5% bedraagt. In de resterende maanden van 2002 blijft de inflatie boven de drie procent bewegen, maar voor begin volgend jaar verwachten we een duidelijke afname.

Dan verdwijnen de incidentele prijsstijgingen als gevolg van de invoering van de euro en de misoogsten in Zuid-Europa uit het inflatie-cijfer. Bovendien zal de groei van de arbeidskosten volgend jaar sterk afnemen — met name door een conjunctureel herstel van de arbeidsproductiviteit — en zullen ook de invoerprijzen dalen onder andere door de waardeinstijging van de euro.

... en loonstijging ook

Nu voor bijna alle werknemers in de marktsector een cao is afgesloten, tekent zich voor dit jaar een contractloonstijging af van 3¼%. De lagere inflatie, de oplopende werkloosheid en de negatieve productiviteitsgroei van dit jaar zorgen voor een neerwaartse druk op de loonvorming. Mede door het onlangs overeengekomen sociaal akkoord tussen werkgevers, werknemers en kabinet wordt voor volgend jaar gerekend met een loonstijging van 2½% voor de nog af te sluiten cao's. Omdat een deel van de contractloonstijging voor volgend jaar al vast ligt komt de gemiddelde contractloonstijging uit op 2¾%.

Koopkracht neemt volgend jaar af

De koopkracht van huishoudens neemt in 2003 duidelijk af, na een aantal jaren met soms forse koopkrachtstijging. De pensioen- en ziektekostenpremies nemen fors toe en bovendien worden de belastingen verhoogd, onder meer door het afschaffen van de basisaftrek lijfrente en de beperking van het spaarloon. Hierdoor bedraagt de gemiddelde koopkrachtmutatie volgend jaar -1¼%. De koopkracht van 65-plussers (-¼%) en uitkeringsontvangers (-1%) steekt relatief gunstig af bij die van werknemers (-2%).

Begrotingstekort loopt verder op

Door de slecht draaiende economie slaat het minieme begrotingsoverschot van 2001 dit jaar om in een begrotingstekort van 0,8% van het BBP om volgend jaar verder op te lopen tot 1,1% van het BBP. De verslechtering van het EMU-saldo blijft volgend jaar nog beperkt door de overheidsbesluiten om de lasten te verzwaren en te bezuinigen op de overheidsuitgaven.